

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

# Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, [www.reprorecht.nl](http://www.reprorecht.nl)) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, [www.cedar.nl/pro](http://www.cedar.nl/pro)).

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.*

[info@boomamsterdam.nl](mailto:info@boomamsterdam.nl)  
[www.boomuitgeversamsterdam.nl](http://www.boomuitgeversamsterdam.nl)

◁ *To unravel a torment* :  
*Louise Bourgeois in  
 Museum Voorlinden*

---

JANIE VAN DIJK

---

Daar staat de spin dan! *Maman*, de negen meter hoge sculptuur van de Frans-Amerikaanse kunstenaar Louise Bourgeois (1911-2010). Een iconisch beeld, dat voor mij persoonlijk veel betekenis heeft gekregen in de afgelopen jaren. Ik wilde het graag zien. En nu prijkt het daar in de prachtige tuin van Museum Voorlinden. De immense, stalen spin staat op elegante, krachtige poten, eindigend in punten, als een ballerina op spitzen. Het bolle lijf torent hoog, met een metalen korf aan de onderkant, als een buik, waarin je marmeren eieren ziet liggen. *Maman* is een ode aan de jong overleden moeder van Bourgeois: 'Omdat mijn moeder mijn beste vriend was, [...] geduldig, troostend, redelijk, sierlijk, subtiel, onmisbaar, netjes en nuttig als een spin' (Küster 2018, p. 23, vertaling JvD).

*Maman* verwijst ook naar Louise Bourgeois zelf: kunstenaar uit wie kunst voortkomt, én moeder van drie zonen. Voor mij is *Maman* de spin in het web, machtig, controlerend, verstikkend; als je in haar web verstrikt raakt, kom je niet meer los. 'In order to liberate myself from the past, I have to reconstruct it [...] to get rid of it by making a sculpture. Then I may forget about it' ([www.youtube.com/watch?v=TiGjzV7Nk48](http://www.youtube.com/watch?v=TiGjzV7Nk48)).

Was het maar zo. Uit het werk en uit haar teksten blijkt hoe Bourgeois heeft geleden onder haar herinneringen. Ze groeit op met haar zus en broer in een landhuis nabij

Parijs, waar haar ouders een atelier houden voor restauratie en verkoop van oude tapijten. Vader heeft gedurende tien jaar een verhouding met Sadie, de au pair, die slechts een paar jaar ouder is dan Louise.

Voor Louise is deze relatie een verraad aan haar, aan haar moeder. In haar puberteit zorgt Louise voor haar zieke moeder die na een paar jaar overlijdt. Louise studeert dan wiskunde. Ze begint ook een kleine galerie waar ze de Amerikaanse kunsthistoricus Robert Goldwater ontmoet, met wie ze enkele weken later trouwt en naar de Verenigde Staten vertrekt. Vanaf die tijd werkt ze aan haar omvangrijke oeuvre.

Bourgeois gebruikt een grote verscheidenheid aan materialen en technieken. De erkenning voor haar werk komt laat. Over de bron van haar werk schrijft ze: 'I need my memories. They are my documents. [...] If they come to you, they are seeds for sculpture' (Küster 2018, p. 43).

De tentoonstelling 'To unravel a torment' in Museum Voorlinden biedt, chronologisch, een indruk van haar oeuvre. De thematiek is rijk en heeft analytici geïnspireerd, onder wie Vandeputte (2015), eerder in dit tijdschrift. Hoe haar herinneringen haar parten spelen is zichtbaar in *Cell (Choisy)*. In een metalen kooi, de cel, staat een marmeren maquette van een landhuis met deels blinde, deels holle ramen. 'Aux vieilles tapisseries' staat er op het naambordje: het is het eerste ouderlijk huis, in Choisy. Je kijkt van buiten naar binnen, naar de binnenwereld. Aan een kant van de kooi is een dreigende, hoge guilotine gemonteerd. Mij oogt het benauwd, gevaarlijk, opgesloten, onontkoombaar. 'Mensen vernietigen elkaar binnen de familie', zegt Bourgeois over dit werk. Nu, ten tijde van de coronacrisis, krijgt het werk een extra dimensie: ik denk aan de gezinnen in

hun gesloten huizen, potentieel een *torment*. Maar ook is het een binnenwereld die geïsoleerd is van het hier-en-nu, gevaarlijk om nader te onderzoeken. De guillotine zou immers kunnen vallen.

In de werken uit het laatste decennium van haar leven wordt de herinnering vaker genoemd. *Ode à l'oubli* is een ingetogen werk met 34 collages van textiel, laag op laag, heel precies. Een ode aan het vergeten.

Eén collage bevat de tekst: 'The return of the repressed'; een andere 'I had a flashback of something that never existed'. Samen zijn het pagina's van een stoffen boek, gemaakt van kleding die Bourgeois bewaard heeft. Ze restaureert het oude, zoals haar moeder. Flarden van tastbare herinneringen verwerkt zij tot een intrigerend, gelaagd verhaal. Niet alles wat herinnerd wordt, is te begrijpen en ook kan niet alles vergeten worden. Een andere Ode is die *à la Bièvre*, de rivier die langs het ouderlijk huis stroomde. Hier zijn de 25 textiele collages, eveneens van vroegere kledingstukken van haarzelf, overwegend blauw, de kleur van de contemplatie (Schwartz & Bos 2019, p. 156).

De reeks vormt een gedicht, met op de tweede collage de eerste strofe: een lofzang op de pracht van de tuin van het ouderlijk huis. Dan volgen er ontroerende, kleine doeken, met lijnen als van een rustig landschap. Op de laatste collage de schrijnende, tweede strofe: ze wenste haar kinderen haar ouderlijk huis te tonen, maar alles is weg. Ook de rivier. Alleen de bomen die haar vader had geplant, staan er nog. Is het een bespiegeling van het leven? Wat blijft er over? Waar blijven herinneringen? Wat draag je over aan je kinderen? Is er angst dat het goede verloren gaat en het kwade blijft? Of zijn de zaailingen van vader toch vruchtbaar gebleken? Het aangrijpendst zijn zes grote panelen uit haar laatste levensjaar. Ze vormen een geheel, elk half tekst, half tekening: 'I give everything away / I distance myself from myself / from what I love most / I leave my home / I leave the nest / I am packing my bags'.

Vertrouwde aspecten uit haar werk keren terug: de kleur blauw, roze, het naakte vrouwenlijf, de kwetsbare binnenkant van het lichaam, spiralen, aderen. Alles teer. Van een vrouw die milder is geworden, haar leven overziet en die loslaat? Je zou kunnen fantaseren over een restauratie, een geslaagde integratie. Zou het zo zijn? De dichtregels zijn de laatste van een gedicht uit 1961, woorden van een razend kind dat het huis wil verlaten waar het niet krijgt wat het wenst. Ik sta onder de spin, loop tussen haar poten door, kijk omhoog naar het lijf met de kostbare eieren. Je ziet de lasplekken, de grofheid van het materiaal.

Wat in mijn gedachten zeer gestileerd was, blijkt het resultaat van zichtbaar noeste arbeid. Ik voel niet de triomf die ik me had voorgesteld als ik onder haar poten zou staan: 'Zie mij stoer bij die overweldigende *Maman*'. Nee, ze blijkt vrij gewoon te zijn. Niet de wevende, geïdealiseerde moeder van Bourgeois, niet de verstikkende *Maman* uit mijn verbeelding. Gewoon een prachtig, indrukwekkend werk.

#### Literatuur

KÜSTER, U. (2018). *Louise Bourgeois*. Berlin: Hatje Cantz Verlag.

SCHWARTZ, S., & BOS, B. (2019). *Louise Bourgeois: To unravel a torment*. Wassenaar: Stichting Voorlinden.

VANDEPUTTE, J. (2015). Spreekbeelden en pluimgedachten: Over het werk van Louise Bourgeois. *Tijdschrift voor Psychoanalyse*, 16(2), 76-89.

#### Verwijzingen

Maman: [www.voorlinden.nl/tentoonstelling/louise-bourgeois-to-unravel-a-torment](http://www.voorlinden.nl/tentoonstelling/louise-bourgeois-to-unravel-a-torment)

Cell (Choisy): [www.artsy.net/artwork/louise-bourgeois-cell-choisy](http://www.artsy.net/artwork/louise-bourgeois-cell-choisy)

Ode à l'oubli: [www.artbase1.com/catalog/artwork/59427/Louise-Bourgeois-Ode-%C3%A0-l-Oubli-Ode-to-Forgetting](http://www.artbase1.com/catalog/artwork/59427/Louise-Bourgeois-Ode-%C3%A0-l-Oubli-Ode-to-Forgetting)

Ode à la Bièvre: [www.facebook.com/museumvoorlinden/posts/1135643816569827](https://www.facebook.com/museumvoorlinden/posts/1135643816569827)